

ER IS ALTIJD WEL EEN DISCUSSIE DIE AAN HET THEMA
RELATIES EN SEKSUALITEIT RAAKT

OVER HET LEERPLANKADER

GEZONDE LEEFSTIJL

“Uit de #MeToo-discussie blijkt weer eens hoe belangrijk het is ongelijkwaardigheid, geweld en dwang in relaties en in de dagelijkse omgang te herkennen. Wanneer is seksueel contact gewenst, wanneer ongewenst, hoe kun je aangeven waar je grenzen liggen en laten merken hoe ver je wil gaan? Dit soort vragen en vele andere stellen we aan de orde aan de hand van het thema Relaties en seksualiteit.” Aan het woord is Maaïke Rodenboog, leerplanontwikkelaar bij SLO – Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Maaïke is als projectleider betrokken bij de ontwikkeling van het leerplankader Gezonde leefstijl. Relaties en seksualiteit is een van de zeven thema’s die erin aan de orde komen.

TEKST: DIRK TUIN, SLO

ZEVEN THEMA’S

SLO werd gevraagd de onderwijsdoelen en -inhouden te beschrijven die voor het bevorderen van een gezonde leefstijl van belang zijn. Dat is in 2014/2015 gebeurd. Daarvoor is samenwerking gezocht met Gezonde school. Onder de vlag van Gezonde School werken scholen in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs op structurele wijze aan (het versterken van) gezondheid. Ook het RIVM, het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne en GGD-GHOR, de koepelorganisatie van de in totaal 25 GGD’en en GHOR-bureaus, zijn erin vertegenwoordigd. De thema’s in het leerplankader zijn naast Relaties en seksualiteit: fysiek actief zijn, sociaal-emotionele ontwikkeling, genotmiddelen, persoonlijke verzorging, veiligheid en voeding.

“Wij hadden als SLO een coördinerende, regievoerende rol. Want er waren meer instituten bij de ontwikkeling van het leerplankader betrokken, zoals Rutgers en SOA Aids Nederland. Die hebben hun inhoudelijke expertise voor de thema’s geleverd. Zo is er door heel veel partners meegedacht bij het uitwerken van het leerplankader gezonde leefstijl. Als SLO zorgden wij ervoor dat in het leerplankader alle thema’s op dezelfde structurele en systematische manier uitgewerkt werden in kernen, subkernen en samenhangende onderwijsinhouden.”

VOOR WIE BEDOELD?

Op de vraag of bij de ontwikkeling van het leerplankader – en vooral waar het de inhouden betreft – ook leerlingen

KERNDOEL 43 VOOR DE ONDERBOUW VAN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen, en leert respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

zijn betrokken, licht Maaike toe dat het leerplankader vooral voor tweedelijnsorganisaties is ontwikkeld. “Voor alle duidelijkheid”, zo stelt ze, “een leerplankader is nog geen leer- of activiteitenplan. Daarvoor moeten er op school- of afdelingsniveau nog allerlei aanvullende keuzes worden gemaakt. Het leerplankader Gezonde leefstijl biedt structuur en bouwstenen om als school of instelling je eigen leerplan op maat te maken. Onderwijs moet immers zoveel mogelijk op de specifieke eigenschappen en behoeften van leerlingen worden toegesneden. Dat kan met dit kader.”

BELANGRIJK THEMA

“Relaties en seksualiteit is een complex thema en nauw verweven met de andere thema’s. Een relatie aangaan is bijvoorbeeld onderdeel van het thema sociaal-emotionele ontwikkeling. Maar seksualiteit heeft – om maar iets te noemen – ook

te maken met persoonlijke verzorging, met veiligheid, en kan ook raakvlakken hebben met het omgaan met genotmiddelen.” Maaike benadrukt het belang van het thema: “Seksualiteit ontwikkelt zich vanaf de geboorte en is een wezenlijk onderdeel van het mens-zijn gedurende het hele leven.”

UITWERKING KERNEN EN SUBKERNEN

Het leerplankader onderscheidt binnen het thema Relaties en seksualiteit vier kernen, onderverdeeld in acht subkernen. Die zijn uitgewerkt in inhouden en leerlijnen. Zo gaat bijvoorbeeld kern 1 in op Lichamelijke ontwikkeling en op Zelfbeeld. Per subkern zijn daar verschillende inhouden benoemd die per doelgroep in een doorlopende leerlijn zijn uitgewerkt.

Maaike geeft aan dat de inhoud van het thema Relaties en seksualiteit in samenwerking met eerdergenoemde institu-

Tabel 1. Het leerplankader onderscheidt binnen het thema Relaties en seksualiteit vier kernen, onderverdeeld in acht subkernen.

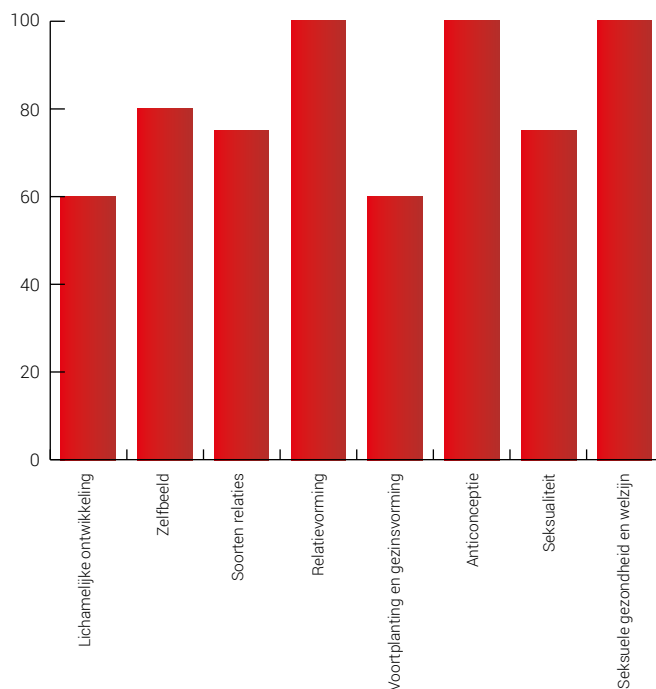
Kern	Subkern
1. Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld	1. Lichamelijke ontwikkeling
	2. Zelfbeeld
2. Intieme relaties	3. Soorten relaties
	4. Relatievorming
3. Voortplanting, gezinsvorming en anticonceptie	5. Voortplanting en gezinsvorming
	6. Anticonceptie
4. Seksualiteit	7. Seksualiteit
	8. Seksuele gezondheid en welzijn

ten Rutgers en SOA Aids Nederland is ontwikkeld en dat ook gebruik is gemaakt van de Richtlijn seksuele en relationele vorming. “Die beschrijft welke onderwerpen in welke ontwikkelingsfase relevant zijn voor seksuele vorming en wat kinderen en jongeren in elke fase zouden moeten weten, vinden en kunnen op gebied van relaties en seksualiteit.”

INHOUDEN

“We hebben er bewust voor gekozen van inhoud en niet van doelen, omdat ze niet altijd toetsbaar zijn. Het gaat er namelijk ook om of kinderen en jongeren thema’s herkennen of hoe ze dingen ervaren. Bij de verdeling van onderwerpen en inhoud over de leerjaren bij dit thema ligt de start al bij de voorschoolse periode en loopt de leerlijn via de basisschool naar onder- en bovenbouw vmbo, havo en vwo en naar het mbo of hbo-wo. We hebben dus verschillende levensfasen tot zeg maar circa 24 jaar als uitgangspunt genomen. In een mensenleven heeft elke levensfase zo zijn eigen kenmerken. Wij hebben de inhoud uitgewerkt en beschreven aan de hand van die kenmerken”. In het leerplankader is gewerkt met de volgende levensfasen: 0-4 jaar, primair onderwijs groep 1-2, groep 3-6, groep 7-8, voortgezet onderwijs klas 1-2, vmbo klas 3-4, havo-vwo klas 3-5/6, mbo en hbo-wo.”

Figuur 1 Percentage van de inhoud per subkern die aan bod komen in het lesmateriaal van Lang Leve de Liefde.

Tabel 2 Thema Relaties en seksualiteit. Kern Intieme relaties. Subkern Relatievorming.

Kern	Subkern	0 - 4	groep 1 - 2	groep 3 - 6	groep 7 - 8	Onderbouw vo	Bovenbouw vmbo Bovenbouw havo-vwo	MBO HBO-WO
Intieme relaties	Relatievorming	Personen herkennen die voor mij belangrijk zijn.	<ul style="list-style-type: none"> De betekenis en het belang van vriendschap beschrijven. Beschrijven dat je vrienden kunt zijn met iemand van het eigen en het andere geslacht. Vriendschappen aangaan en onderhouden. 	<ul style="list-style-type: none"> Het verschil beschrijven tussen verliefdheid en iemand aardig of lief vinden. Beschrijven dat je verliefd kunt worden op iemand van het eigen en/of het andere geslacht en dit respecteren. Beschrijven wat belangrijk is in een vriendschap. Eigen verwachtingen laten zien in een vriendschap. Beschrijven wie voor mij belangrijke mensen zijn. Vriendschappen aangaan, onderhouden en respectvol beëindigen. 	<ul style="list-style-type: none"> Verskillende gevoelens laten zien bij vriendschap en liefde. Beschrijven dat er in verschillende soorten relaties andere vormen van intimiteit kunnen bestaan. Verskillende manieren beschrijven om veilig contact te leggen (online en offline). 	<ul style="list-style-type: none"> Verskillende manieren beschrijven om contact te leggen (online en offline) met iemand die ik leuk vind. Uitleggen hoe ik een relatie leuk kan houden. Uitleggen hoe ik een relatie respectvol kan beëindigen. Het belang beschrijven van het communiceren over behoeften en verwachtingen in een relatie. De behoefte aan nabijheid en aan privacy in intieme relaties inzien. 	<ul style="list-style-type: none"> Manieren beschrijven hoe je partnerrelaties kunt opbouwen en onderhouden. Uitleggen hoe verschillen in seksuele verwachtingen en rolpatronen kunnen leiden tot conflicten of misverstanden in partnerrelaties. Beschrijven dat in een partnerrelatie heftige emoties of meningsverschillen kunnen voorkomen. Uitleggen hoe ik eigen behoeften en verwachtingen in een relatie kan communiceren. 	<ul style="list-style-type: none"> Beschrijven hoe ik in een partnerrelatie rekening houd met behoefte aan autonomie, verbondenheid en wederkerigheid. Beschrijven dat vertrouwen en veiligheid belangrijke voorwaarden zijn voor intimiteit in relaties. Uitleggen op welke manieren ik meningsverschillen en conflicten in partnerrelaties kan oplossen. Beschrijven waar en hoe ik hulp kan zoeken bij relationele problemen.

SPECIALE WEBSITE

Rond het leerplankader Gezonde leefstijl heeft SLO een speciale website gebouwd: <http://gezondeleefstijl.slo.nl>. De site biedt scholen ondersteuning die iets willen doen rond het thema 'gezonde leefstijl'. De site gaat in op de vraag wat een gezonde leefstijl is en doet suggesties voor de manier waarop je dit thema in je onderwijsaanbod kunt integreren. Dat gebeurt heel methodisch, stap voor stap. Welke inhoud en welke activiteiten passen bij kinderen en jongeren in een bepaald stadium van hun ontwikkeling? Om tot keuzes te komen, biedt <http://gezondeleefstijl.slo.nl> onder meer hulpmiddelen en voorbeelduitwerkingen.

PLAATS IN HET CURRICULUM

“Scholen moeten aandacht besteden aan een thema als Relaties en seksualiteit”, zegt Maaïke desgevraagd. “Het thema heeft raakvlakken met kerndoelen en eindtermen. In de kerndoelen wordt bijvoorbeeld gesproken over het respectvol omgaan met diversiteit en bij biologie is in de kerndoelen aandacht voor lichamelijke ontwikkeling. In de eindtermen biologie is voortplanting en seksualiteit opgenomen. Het verschil is dat die onderwerpen daar meer technisch worden behandeld en het niet gaat over keuzes in het aangaan van relaties. Bij het leerplankader Gezonde leefstijl gaat het bij het thema Relaties en seksualiteit ook om ervaren, keuzes maken en de ontwikkeling van de leerling. Scholen kunnen er zelf voor kiezen op welke manier aandacht is voor Relaties en seksualiteit, maar ze kunnen er niet aan voorbijgaan. Het leerplankader wil scholen stimuleren en inspireren om die eigen keuzes te maken.”

TOETSEN VAN LEERMIDDELEN AAN HET LEERPLANKADER

De reacties op het leerplankader zijn volgens Maaïke binnen alle onderwijssoorten over het algemeen positief. Docenten zien het leerplankader gezonde leefstijl vooral als een hulpmiddel om te checken of je met de gekozen methode/aanpak aan de in het leerplan genoemde doelen voldoet en om eventuele hiaten in wat je doet op het spoor te komen. Je kunt ook nagaan in hoeverre een lespakket bijvoorbeeld aandacht besteedt aan de acht subkernen en daarmee bijdraagt aan de verwezenlijking van de geformuleerde inhoud. “Dat hebben we bijvoorbeeld gedaan voor het lespakket *Lang leve de liefde*”, vertelt Maaïke. “Lang Leve de Liefde is een lespakket over liefde, relaties, veilig vrijen en seksualiteit voor de tweede klas van het voortgezet onderwijs. Het resultaat van die – noem het analyse - is in onderstaande afbeelding aangegeven. Die laat verhoudingsgewijs zien in hoeverre de inhoud per subkern aan bod komt in Lang Leve de Liefde.”

“Als je die verhoudingen vergelijkt met lesmethodes voor bijvoorbeeld biologie dan blijkt dat daarin minder aandacht is voor soorten relaties en relatievorming en ook voor seksuele gezondheid en welzijn. Voor de lespraktijk kan het leerplankader dus een duidelijke meerwaarde hebben. Als je een Gezonde School wilt zijn, biedt het leerplankader een prachtig houvast om je thema's te kiezen en daar in doorgaande lijnen naar te kijken.”

VOLDOENDE AANKNOPINGSPUNTEN

“Er zijn verschillende aanknopingspunten om te werken aan het thema Relaties en seksualiteit, zeker in de onderbouw van het voortgezet onderwijs”, stelt Maaïke. “Scholen blijken in de praktijk al heel wat te doen aan dit thema, bijvoorbeeld bij een vak als biologie, in mentorlessen, of bij de mens- & maatschappijvakken rond burgerschapslessen. Ook doen scholen mee aan of ontwikkelen zelf projecten rond dit thema. Daarbij blijkt het aanbrenge van samenhang nog lastig, daar is veel te verbeteren. Het thema Relaties en seksualiteit is een belangrijk thema”, benadrukt ze nogmaals, “want er is altijd wel een discussie die hieraan raakt en waarin het belangrijk is dat leerlingen weerbaar zijn.” ■

Meer informatie:
Maaïke Rodenboog
m.rodenboog@slo.nl

